

Behovet av normalisering av avvikande ungdomar.

En kvalitativ studie om eftervård.

Författare: Michaela Jobark Nienkerk
Handledare: Håkan Jönson
Kursansvarig: Katarina Jacobsson

Abstract

Author: Michaela Jobark Nienkerk

Title: The need of normalisation after dysfunctional behavior. A qualatativ study about aftercare.

Supervisor: Håkan Jönson

The society has always tried to get rid of those who do not “fit in”. They doesn’t follow the normal behaviour and rules and have to be “dismissed”. The community has developed different kinds of institutional care for individuals with dysfunctional behaviour. Those institutions are mental hospitals and prisons. Many of these institutions put the individuals in an extreme situation since they loses their independence and freedom. There are different laws and institutional care for the youth that are “drop outs”. The society wants to be protected from those with a dysfunctional behaviour. The aim with my qualitative study has been to discuss what *aftercare* means, how the social services and other activities works with *aftercare*, how *aftercare* for youth under treatment at institute are regulated in the law. I wanted to know what aftercare really is, what laws regulate the *aftercare*, what *aftercare* mean for youth under custody at an institution and how social services and other activities works with *aftercare* for the youth that have been taken under custody at an institution? In order to get an answer on these questions I choose to interview some people with special knowledge on *aftercare*. In order to understand the phenomenon of *aftercare* more closely I choose to use Robert K Mertons theory on dysfunctional behaviour and Erving Goffmans theory on overall institutions in my study. During the last years the idea of *aftercare* of youth has come to be used by the National Board of Health and Welfare. The National Board of Health and Welfare states that aftercare is of great importance for the youth when it comes to development and maturity. The community has continuously responsibility for youth with dysfunctional behaviour that have been looked in to an institution. Children and youth who have been taken under custody on an institution have the same right to support, after the custody, as children and youth living with their parents. *Aftercare* means that the freedom increases successive. The youth shall be adapted in to the community after a period of custody in an affected world, i.e. institution environment. *Aftercare* has a great importance with respect to if it’s necessary with an additional period of custody or not.

Key words: Aftercare, children and young persons, dysfunctional behaviour, Social institutions.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till de personer som jag har intervjuat, verksamhetsföreträdaren på K.A.M.P, avdelningschefen på Råby ungdomshem, socialsekreteraren, forskaren och ungdomssamordnaren. De har genom att dela med sig till mig av sin dyrbara tid, sina yrkeserfarenheter och kunskaper bidragit till detta arbetets genomförande. Jag vill även ge ett varmt tack till min handledare Håkan Jönson för gott stöd under arbetets gång.

Innehållsförteckning

	sida
1 Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.1.1 Syfte	7
1.1.2 Frågeställningar	7
2 Metodologiska överväganden	7
2.1 Kvalitativ metod	7
2.1.1 Bortfall	8
2.1.2 Förståelse av det undersökta ämnet	8
2.2 Analys av empirin	8
2.2.1 Etiska perspektiv och överväganden	9
3 Fortsatt framställning	10
4 Slutna behandlingsformer i Sverige	10
4.1 Särskild ungdomsvård	11
4.2 Sluten ungdomsvård	11
5 Två eftervårdsverksamheter	11
5.1 MVG-projektet	12
5.2 K.A.M.P	13
6 Ungdom som samhällsproblem	14
6.1 Avvikande beteende	14
6.1.1 Livet på totala institutioner	15
7 Samhällets ingripande	17
7.1 Vad säger lagen?	17
7.1.1 Socialtjänstens centrala roll	18
7.1.2 Institutionsplacering behövs den?	21
7.1.3 Behöver alla eftervård?	24
8 Verksamhetsföreträdarnas berättelser	24
8.1 Vilka ungdomar tvångsplaceras?	24
8.1.1 Betydelsen av eftervård	26
8.2 Fyra perspektiv på eftervård	28
8.2.1 Otydlighet i begreppet eftervård	30
8.3 Vem ansvarar för eftervård?	31
8.3.1 Betydelsen av samarbete	32
9 Avslutande diskussion	33
10 Referenslista	36
Bilaga 1.	38
Bilaga 2.	39

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Idag är gatuvåld ett hett debatterat ämne i media. Samhället diskuterar vilken vård som är bäst för ungdomar som begår kriminella handlingar. Både politiker, forskare och före detta kriminella ungdomar/unga vuxna lyfter fram vikten av rätt eftervård, att få en möjlighet att komma in i samhället igen vilket kräver förvärvsarbete och tillit från vuxenvärlden. Man pekar på vikten av att känna sig betydelsefull och viktig för andra individer och samhället, och att detta kan ha en avgörande betydelse för ungdomens framtid.

I alla tider har samhället försökt att bli av med människor som skapar oreda och som utgör en belastning för samhället genom att placera dem i olika former av anstalter som fängelse, mentalsjukhus och fattigvård. Många av dessa institutioner, som de också kallas, utsätter individen för en extrem situation genom att han eller hon förlorar sin självständighet och frihet. Det är någon annan som har makt över individen, d.v.s. någon annan bestämmer över honom eller henne. Särskilt extremt är det när barn och ungdomar blir placerade i en för dem konstgjord miljö på institution när samhället menar att de behöver någon form av bestraffning, vård och hjälp eller skyddstillsyn som inte anses kunna tillföras i hemmiljön (Levin 1997).

Ungdomarna som placeras på någon form av institution kommer ofta från destruktiva uppväxtförhållanden med övergrepp, fattigdom, upprepade placeringar i familjehem, överdrivet ansvar (ungdomen kanske har fått ta hand om småsyskon och en alkoholiserad förälder), övergivenhet och utstötning. Ibland behövs den dramatiska tvångsplaceringen för att bryta ungdomarnas negativa mönster, destruktiva kamratskap och handlingar (Ibid.).

Claes Levin (1997) berättar i sin avhandling att relationen mellan föräldrarna och ungdomen bryts på ett onormalt och kaotiskt sätt istället för att ungdomen får möjlighet att frigöra sig ifrån sina föräldrar på ett naturligt sätt. Banden till gamla kamrater bryts och ungdomen tvingas skaffa nya kamrater bland de ungdomar på institutionen som är i samma eller liknade situation. Ungdomarna blir uppfostrade på institution av personal och behandlare som har egna regler och ungdomarna börjar bilda egna normer och värderingar som inte liknar de i övriga samhället. Myndigheterna anser dock att en institution på grunder av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och lagen (1998:603) om slutna ungdomsvård (LSU) kan ge den unge rätt vård och den trygghet som den behöver för att växa upp och utvecklas gynnsamt (Levin 1997).

Syftet med att tvångsplacera ungdomar på ett särskilt behandlingshem är i de flesta fall att bryta pågående ungdomsbrottslighet och narkotikamissbruk. Ordning och disciplin på institutionen är ett sätt att hantera ungdomarnas reaktioner och blir också en effekt av en låst och konstgjord miljö. Förutom ordning och disciplin använder sig institutionerna av olika behandlingsmodeller/förklaringsmodeller för att hantera ungdomens problematik (Levin 1997). Frågan är hur man avgör när ungdomen är färdigbehandlad och färdig att släppas ut i samhället? Ungdomar är som alla människor enskilda individer med olika behov. Kan det verkligen finnas mallar för hur lång tid en ungdom ska behandlas och som avgör när han eller hon är färdig att släppas ut i fria samhället?

Varje ungdom oavsett om han eller hon lever på institution söker sin identitet, hittar sätt att förhålla sig till kamrater och andra ungdomar och vuxna, träffar den första kärleken, tar ansvar över ekonomi, boende, går och handlar, äter bland ”vanliga” människor och klipper av navelsträngen till sina föräldrar. Ungdomarna på institution blir anpassade till institutionens strukturer, regler och konstlade rutiner efter en tid i den avskilda och konstgjorda miljön (Ibid.).

Lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt beskriver i 54 § att för att minska risken för återfall i brott ska den intagna återanpassa in i samhället. Eftervård är en fortsättning på straffet men som sker i öppnare former. Den intagna kan exempelvis utföra sysslor utanför institutionen. Men vad innebär eftervård i praktiken för ungdomar som varit tvångsplacerade på institution? Hur arbetar samhället med ungdomen som har haft ett avvikande beteende så att de inte faller tillbaka i gammalt beteende och begår nya brott eller andra destruktiva handlingar? Ytterligare uppbrott med för honom eller henne viktiga personer i hemmiljön är dramatiskt. Den kan se till att ungdomen får en god kontakt med vårdnadshavare och andra viktiga personer, eget boende samt att ungdomen får en sysselsättning i form av exempelvis skola eller arbete efter placering utanför det egna hemmet. Eftervården är även av stor betydelse för om ungdomen behöver återplaceras på institution (socialstyrelsen.se 2008). Eftervården ska hjälpa ungdomen att komma tillbaka in i samhället igen efter att ha varit placerad utanför det egna hemmet. Har samhället ett ansvar för ungdomen när han eller hon kommer ut i samhället igen efter en inlåst tid på institution?

1.1.1 Syfte

Syftet med undersökningen är att diskutera vad eftervård betyder, hur socialtjänsten och andra utvalda verksamheter arbetar med eftervård, hur eftervården för de ungdomar som varit tvångsplacerade på institution regleras i lagstiftningen.

1.1.2 Frågeställningar

- Vad betyder eftervård?
- Vilka lagar och andra restriktioner finns det när det gäller eftervård?
- Vad innebär eftervård enligt olika verksamhetsperspektiv för ungdomar som har varit placerade på institution på grunder av LVU och LSU?
- Hur arbetar socialtjänsten och andra utvalda verksamheter med eftervård?

2 Metodologiska överväganden

2.1 Kvalitativ metod

Jag har valt att använda mig av kvalitativa intervjuer i min undersökning med hänsyn till urvalet.

Jag valde i min studie att intervjua fem verksamhetsföreträdare som arbetar för olika organisationer. De fem organisationerna var socialtjänsten i Helsingborg, Råby ungdomshem, K.A.M.P (Kriminellt Avståndstagare Motiveras av Polare), MVG projektet (Motverka Våld och Gång) i södra regionen samt en psykolog på Lunds Universitet som har forskat om de ungas institutionsplacering. Urvalet valde jag för att få ett bredare perspektiv på belysningen av eftervård. Intervjuerna hölls på respektive verksamhetsföreträdarens arbetsplats och tog ca. en till en och en halv timme vardera. Varje intervju var otroligt intressant där jag fick möjlighet att ta del av många kunskaper och tankar kring eftervård för tvångsplacerade ungdomar. Jag upplevde att verksamhetsföreträdarna, som alla på något sätt har varit eller är i kontakt med eftervård för tvångsplacerade ungdomar, var otroligt engagerade i ungdomens placering och i hans eller hennes fortsatta utveckling och mognad efter placeringstiden. De hade sin egen version på vad eftervård är och betyder för den unge utifrån den verksamhet de arbetar för.

Verksamhetsföreträdarna kommer jag att använda som både informanter och respondenter i min uppsats. Genom citat från verksamhetsföreträdarnas förklaringar och berättelsen kring

eftervård för ungdomar som varit tvångsplacerade på institution kommer jag att illustrera min tidigare forskning och teori men också analysera mina frågeställningar om fenomenet.

Jag tog kontakt med mina respondenter via e-mail och telefon. Eftersom att jag i min undersökning belyser eftervård har jag intervjuat olika professioner, vilket komplicerat min möjlighet till en enkätundersökning. För att få ett djup och variation i svaren valde jag att göra en kvalitativ studie och intervju ett brett spektrum av personer som har särskild kunskap om ungdomsvård (May 2001).

Till skillnad från en enkätundersökning har jag möjlighet i en kvalitativ studie att ställa följdfrågor och fördjupa svaren från respondenten (Föreläsning, Olsson 080317). Genom intervjuer kunde jag alltså tillsammans med personerna i sina fem olika professioner analysera begreppet eftervård, ungdomarnas situation på eller efter institution, varför de har dessa uppfattningar och vikten av eftervård (Jfr May 2001).

2.1.1 Bortfall

Min tanke var att intervju minst två socialsekreterare för att de är kärnan i ungdomens placering och vård. Det är de som fattar beslut om placering och om öppenvårdsinsatser. Tyvärr var det väldigt svårt att få tag i någon socialsekreterare som hade tid för en intervju. Till slut fick jag möjlighet att intervju en tidigare socialsekreterare som numera är biträdande enhetschef för mottagning och socialjour i Helsingborg.

2.1.2 Förförståelse av det undersökta ämnet

I min undersökning har jag iakttagit samhället med kritiska ögon. Jag har belyst området med mina egna färgade glasögon (Aspers 2007). Inför uppsatsskrivandet reflekterade jag över min egen påverkan och att det finns en risk för att jag redan innan intervjuerna vet vad jag vill att respondenterna ska svara. Jag är väl medveten om att jag har egna värderingar och personliga intressen och att det kan ha påverkan på min undersökning. Därför har jag under mina intervjuer försökt att undvika att ta upp mina egna åsikter om ämnet eftersom att det är den intervjuades åsikter som jag vill ta del av. Jag har försökt att vara empatiserande (Trost 2005).

2.2 Analys av empiri

Efter att jag hade samlat in mitt material lyssnade jag på de bandinspelningarna jag har gjort. Sedan transkriberade jag intervjumaterialet för att det skulle bidra till att intervjumaterialet skulle bli så tillförlitligt som möjligt. Därefter läste jag igenom materialet mycket noga ett

flertal gånger och kodade materialet genom att stryka under nyckelord, gemensamma nämnare eller olikheter mellan respondenterna. Därefter analyserade jag mitt intervjumaterial och sammanfogade sedan resultatet av empirin med mitt andra material som är teori, forskning samt utredning och lagtext (May 2001).

2.2.1 Etiska perspektiv och överväganden

Min planering var från början att intervjua två unga vuxna, ca 20 år gamla, som tidigare varit tvångsplacerade och höra hur de har sett på tiden efter placering och se om dem har fått den eftervård de tycker sig behöva/behövt. På grund av deras unga ålder och utsatthet valde jag att inte ta kontakt med dessa två ungdomar som tidigare varit placerade på institution.

Jag har valt att göra en öppen studie, vilket innebär att jag har presenterat mig för respondenterna som socionomstudent och berättat för dessa att jag ska skriva en C-uppsats och vad syftet är med uppsatsen (Jfr Aspers 2007).

I en kvalitativ studie är det viktigt att ta hänsyn till om respondenterna eller informanterna vill bli inspelade eller ej (Ibid.). En av respondenterna eller informanterna ville inte bli inspelad varför jag endast spelat in fyra av mina intervjuer. Under den femte intervjun antecknade jag ner så mycket som möjligt av svaren jag fick vilket jag tyckte kändes som väldigt störande. Jag fick inte tid till att vara vaksam över nästa fråga och det var svårt att verka empatisk genom att exempelvis nicka. Om någon av respondenterna hade velat vara helt anonym hade jag ha respekterat detta (Troost 2005).

När jag planerade in tid och plats med respondenten för en intervju valde jag att låta respondenten eller informanten bestämma var vi skulle vara. Mitt syfte med detta var att ge respondenten eller informanten en trygg plats att vara på. Om någon av mina verksamhetsföreträdare hade anförtrott mig något som den inte ville skulle komma på pränt skulle detta heller inte nämnas i min uppsats. Självfallet har jag informerat respondenterna innan intervjun ägde rum att intervjun är helt frivillig och att de inte behövde svara på frågor som de inte vill och att de när som helst kunde avbryta intervjun (Ibid.).

I min uppsats har jag valt att inte nämna mina respondenter eller informanter vid namn eftersom att jag inte anser det har någon betydelse av resultatet. Den personen från socialtjänsten väljer jag att kalla för socialsekreteraren, personen från verksamheten K.A.M.P för verksamhetsföreträdare för K.A.M.P, ungdomssamordnaren från MVG-projektet för ungdomssamordnaren, personen från Råby ungdomshem för avdelningschef för Råby ungdomshem samt psykologen för forskaren. Jag är medveten om att mina respondenter eller

informeranter har sin egen förförståelse kring eftervård för ungdomar som har varit eller är tvångsplacerade på institution utifrån deras egen yrkeserfarenhet. De har var och en sin egen upplevelse från tidigare arbete, forskning eller nuvarande arbete med ungdomar med olika typer av problematik.

3 Fortsatt framställning

I kapitlet härnäst kommer jag att presentera två typer av slutna ungdomshem som finns i Sverige idag. Sedan följer ett kapitel där jag beskriver två olika eftervårdverksamheter som både är baserat på verksamhetsbeskrivningar från officiella hemsida samt berättelser från två av mina respondenter. Därefter kommer ett kapitel om avvikande beteende teori och Totala institutioner. Kapitlet är baserat på Mertons avvikande beteende teori samt Goffmans teori om totala institutioner. Jag har valt att använda mig av Robert K Mertons avvikande beteendeteori och Erving Goffmans teori om institutionsvården i min studie för att närmare förstå fenomenet och försöka få ett svar på om eftervård behövs för ungdomar som är eller har haft en placering på institution och i så fall varför eftervård är så betydelsefull. Jag skall alltså använda mig av teorin för att bättre kunna belysa och tolka mitt empiriska material. För att förstå fenomenet eftervård och dess betydelse måste man enligt mig även förstå Socialtjänstens arbete och hänseende till lagar kring ungdomens placering samt den speciella miljön som ungdomen lever under på institutionen i månader eller år. Därför har jag valt att ge en ingående belysning om socialsekreterarens roll i ungdomens placering och med utgångspunkt från Goffmans teori om institutionsvården kommer jag även att ge en ingående belysning av LVU vården i sjunde kapitlet. Därefter följer min analytiska del som presenterar frågor om eftervården och som sedan illustreras av citat från mina respondenter. Den sista delen är min avslutande diskussion.

4 Slutna behandlingsformer i Sverige

Statens institutionsstyrelse (SiS) är en statlig verksamhet som bedriver vård och behandling av ungdomar mellan 12-21 år. SiS har 31 institutioner runt om i landet med 680 platser för ungdomar (stat-inst.se 2008). I det här kapitlet beskrivs basfakta om ungdomarnas tvångsvård i Sverige.

4.1 Särskild ungdomsvård

Under året 2007 var det 1101 stycken ungdomar som togs in för vård och behandling enligt LVU i Sverige. Av dessa 1101 ungdomar var 693 stycken pojkar och 408 stycken flickor. SiS beskriver vårdens syfte som ett hjälpmedel för den unge att ta avstånd från kriminalitet, våld och droger. Vården ska också hjälpa ungdomen till god utveckling och mognad (Stat-inst.se 2008).

Utifrån den enskildes behov varierar behandlingsmetoderna. Ungdomshemmen bedriver bland annat behandlingsmetoder som familjeterapi, kognitiv beteende terapi (KBT) och 12-stepsprogram för de ungdomar som har ett missbruk. De särskilda ungdomshemmen erbjuder grundskoleutbildning och i vissa fall gymnasieutbildning. Behandlingstiderna för den unge kan variera från några veckor till flera år. Var sjätte månad ska dock vården av socialnämnden omprövas om den skall fortsätta eller upphöra (Ibid.).

4.2 Sluten ungdomsvård

Ungdomar mellan 15-17 år kan dömas till sluten ungdomsvård (LSU) om han eller hon har begått ett allvarligt brott istället för fängelse. Det är straffet som avgör vårdtidens längd för den unge. LSU dömda ungdomar har samma behov av behandlingsinsatser för sitt exempelvis missbruk, kriminalitet och relations- och skolproblematik som för den LVU placerade ungdomen. SiS menar att man dock måste ta hänsyn till samhällets behov av skydd, brottets art och ungdomens rymningsbenägenhet. Det finns sammanlagt 68 platser för LSU dömda ungdomar som avtjänar straff (stat-inst.se 2005).

5 Två eftervårdsverksamheter

I min studie intervjuade jag två verksamheter som arbetar med eftervård för ungdomar. Nedan skildrar jag dessa två eftervårdsverksamheter genom berättelser från en verksamhetsföreträdare från de två olika verksamheterna. Jag väljer dock att kalla verksamhetsföreträdaren för MVG-projektet för ungdomssamordnaren (vilket hon är i sitt arbete).

5.1 MVG- projektet

Första Juli 2006 bildades projektet MVG som står för Motverka Våld och Gång och fick till uppdrag att öka kvaliteten i vården, både vid de särskilda ungdomshemmen och vid insatser som följde efter placeringstiden. Länken mellan särskilda ungdomshemmen och de insatser som ges under placering och efter placering kallas för vårdkedja (SiS, delrapport 1 2007).

...Staten gick in och tittade på ungdomsvården i Sverige och kom fram till att eftervården var otroligt eftersatt. Staten kom sedan fram till att detta var någonting som man måste göra någonting åt och avsatte sedan tvåhundra-trettio miljoner och gav statens institutionsstyrelse i uppdrag att skapa ett projekt för att förstärka vårdkedjan för ungdomarna, säger ungdomssamordnaren.

Idag är det ett samarbetsprojekt mellan sexton kommuner i landet. Vid varje placering får kommunen en subvention på 30 % (tidigare låg subventionssumman på 40 %) berättar ungdomssamordnaren (SiS, delrapport 1 2007). Ungdomssamordnaren fortsätter med att berätta att: ”antalet ungdomar som placeras har ökat radikalt under den här tiden...det påstår sig kommunerna inte ha med pengarna att göra men ändå spekulerar vi i att det kanske har det i alla fall för att idag så kanske det inte kostar mer att placera på institution i jämförelse med ett HVB-hem och sen så tittar man då på kvalitet”.

I januari 2007 anställdes ungdomssamordnare till de olika kommunerna som ingår i projektet (SiS, delrapport 1 2007). ”Tanken är att vi ska fungera som en länk mellan socialtjänsten och ungdomen, socialtjänsten och föräldrar, institutionen, alltså någon slags spindel. Det är också någonting som vi har lärt oss genom åren att det är viktigt att vi har ungdomen delaktig i sin egen vård” berättar ungdomssamordnaren.

När en ungdom placeras ligger det i projektets uppdrag att upprätta en individuell genomförandeplan (SiS, delrapport 1 2007).

Ungdomssamordnaren betonar vikten av att ungdomen är med och upprättar en individuell genomförandeplan: ”...jag har ju själv upprättat många hur många fina planer som helst men dem är ju utifrån min värld ju...det mest önskvärda för ungdomen är att själv få sitta och skriva den här planen och att man utgår från den här överenskommelsen”. Den individuella genomförandeplanen skall följas och revideras under ungdomens vård eller behandling.

Ungdomssamordnarnas huvudsyfte är att knyta samman alla de insatser som ungdomen får under och efter en SiS-placeringen på institution. Ungdomssamordnaren skall stödja

ungdomen i vårdkedjan och ha en kontinuerlig kontakt med ungdomen, socialtjänsten och övriga aktörer för att uppnå en bra vårdkedja för ungdomen (SiS, delrapport 1 2007). Precis så menar också ungdomssamordnaren. Denne berättar att projektet skall kvalitetssäkra vården genom tydligare vårdkedja för ungdomen: ”...alltså det här projektet är till för ungdomen, det är ju en rättighet som de har fått i det här projektet att få en vettig, överskådlig, tydlig planering om vad som ska hända nu och vad som ska hända framöver” menar ungdomssamordnaren.

Målen med projektet är att uppnå positiva och bestående förändring hos den enskilda ungdomens livssituation, bryta umgänget med kriminella kamrater, att stärka kontakten med familjen och nätverket, att få en fungerande skolgång eller arbete för den unge och att samarbetet mellan socialtjänsten och institutionen ska bli bättre. Ungdomssamordnaren ska alltså stödja ungdomen i vården på institutionen och vården efter placering samt att se till att planerade insatser för den enskilda ungdomen fullföljs och att socialtjänsten och institutionen hakas fast i varandra (SiS, delrapport 1 2007).

5.2 K.A.M.P

K.A.M.P står för Kriminellt Avståndstagare Motiveras av Polare. Verksamheten K.A.M.P bygger på empowerment vilket betyder att plocka fram ungdomarnas egna styrkor och se till att de ser sina egna resurser.

Verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P berättar att: ”det är en ideell förening som arbetar med förebyggande arbete. Vi arbetar med ungdomar i riskzonen, utslussning och eftervård. Det är ett förändringsarbete och inte vård och behandling... Vi erbjuder stärkande och brottsförebyggandeprogram”.

Föreningen är idag verksam i Stockholm, Göteborg och Malmö och samarbetar med socialtjänsten. Det är kommunen som erbjuder denna insats för ungdomen. Föreningen ger ungdomen ett ettårigt jagstärkande- och brottsförebyggande program i tre steg. Steg 1 handlar om att lära ungdomen att se sig själva som en resurs, att lära känna sig själv med både svaga och starka sidor, självförtroende, socialt arv konflikthantering, medling osv. Steg 2 förmedlar att vara en del av samhället. Den utbildar ungdomen till brottsförebyggare, att agera och vara en förebild, organisation och ledarskap, skola och läroplan, psykologi, lagar och förordningar osv. Steg 3 handlar om praktisk tillämpning av kunskaper. De som klarar utbildningen erbjuds arbete och får en truckutbildning och en dykutbildning. När ungdomen är examinerad går den sedan tillbaka till sin hemort och verkar mot våld och kriminalitet, droger och utanförskap

genom att hålla olika former av ungdomsläger och brottsförebyggandeutbildningar för yngre ungdomar på skolor.

Verksamheten erbjuder alternativ gemenskap och sysselsättning för ungdomar på glid. Ungdomarna som kommer till föreningen är motiverade till att förändra sitt liv med egen drivkraft och vilja. Det är ungdomar som vill men inte riktigt vet hur.

”Vi kan inte göra det åt dem... Vi säger aldrig hur de skall göra utan vi ger dem verktygen. Resurserna finns hos den unge och de har grymma resurser[---]de unga måste lära sig att hantera de svagheter de har och lära sig att acceptera de styrkor som de har” berättar verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P. Hon fortsätter med att berätta att ungdomen ska vara självförsörjande efter utbildningen och att det inte är lätt att gå en annan väg än sina föräldrar. Föräldrarna är kanske socialbidragstagare och sedan blir ungdomen självförsörjande.

Verksamheten står för attityd, framtidstro och övertygelse om att ungdomarna har en inre motivation att förändras och att ingenting är omöjligt.

6 Ungdom som samhällsproblem

Det finns flera vetenskapliga teorier som under olika perioder har förklarat varför vissa ungdomar i samhället bryter mot vuxensamhällets normer och regler, eller som inte blir insläppta i samhällets gemenskap. Teorierna har även beskrivit hur problemet uppstår och hur de skall förhindras eller behandlas (Ohlsson & Swärd 1994). I det här kapitlet presenterar jag två vetenskapliga teorier som heter avvikande beteende teori och Totala institutioner.

6.1 Avvikande beteende

Den sociologiska teoribildningen ser ungdomens avvikelse som ett resultat av omgivningens ekonomiska, sociala och historiska situation. Den ser gruppens handlande före individens till skillnad från de psykologiska och biologiska teoribildningarna. Sociologen Robert K Merton utvecklade Durkheims begrepp ”Anomi” så att det passade in i det amerikanska samhället. Merton menar att Anomi förklarar sambandet mellan kulturella mål som värderas högt i samhället och individens strukturella möjligheter att uppnå de kulturella målen. De kulturella målen kan till exempel vara att skaffa platt-tv eller modekläder och individuella strukturella möjligheter avser vilka resurser individen har för att uppnå de kulturella målen. När då ungdomen inte har de resurser som krävs för att uppnå de kulturella målen blir han eller hon stressad förklarar Merton (Ohlsson & Swärd 1994).

Om ungdomen sedan bryter mot de normer och regler som samhället förväntar att individen följer för att kunna uppnå de kulturella målen, blir han eller hon avvikande. Det är främst närmiljön (familjen, kompisar och skolan) som bestämmer regler och normer för hur ungdomen skall bete sig, hur man når framgång och hur man klarar sig i livet. Avvikande beteendeteori menar alltså att beroende på hur din närmiljö ser ut skapar det olika förutsättningar för att uppnå de kulturella målen. Det handlar om hur väl man socialiseras och integreras in i samhället men också vilken ekonomisk framgång man eller ens föräldrar har. De flesta familjer har de medel som krävs för att nå de kulturella målen lagligt och inom samhällets normer, men det finns föräldrar som har svårt för att försörja barn, barn som får en dålig skolutbildning och barn som bor i sämre bostadsområden. Detta begränsar barnens möjligheter att uppnå de kulturella målen (Ibid.).

6.1.1 Livet på totala institutioner

Erving Goffman är en amerikansk sociolog som beskriver hur individen successivt socialiseras in i institutionsmiljö. Goffman analyserar samspelet mellan personal och intagna i vad han kallar ”totala institutioner”. Genom att den intagna har brutit mot vissa av samhällets normer och regler, vilket Merton menar är ett avvikande beteende, dras han eller hon in i en utstöttningsprocess som innebär att socialtjänsten och institutionen dokumenterar dennes karriär vars första fas då var att bryta mot samhällets normer (Meeuwisse, Sunesson, Swärd 2006; jfr Ohlsson & Swärd 1994).

Goffman (1961) menar att det finns institutioner för fem olika grupper:

1. Institutioner som tar hand om ofarliga människor som är oförmögna att ta vara på sig själva, exempelvis förståndshandikappsomsorgen eller äldreomsorgen.
2. Institutioner som tar hand om människor som oavsiktligt utgör ett hot mot samhället och som också är oförmögna att ta vara på sig själva, exempelvis psykiatrin.
3. Institutioner som skyddar samhället mot människor som är medvetet hotfulla och som inte har som omedelbar uppgift att bidra till en god välfärd för de intagna, exempelvis fängelser.
4. Institutioner för människor som bättre ska kunna genomföra någon arbetsuppgift, exempelvis militärförläggningar.
5. Institutioner som är en religiös samlingsplats för människor, exempelvis kloster .

Den särskilda ungdomsvården och den slutna ungdomsvården i Sverige tillhör Goffmans institutions kategori 3. Institutionsplaceringen bidrar till att ungdomen tar avstånd från

kriminalitet, våld och missbruk. Den slutna ungdomsvården är också ett sätt av samhället att skydda sig från avvikande ungdomar som utgör ett hot (Jfr Ohlsson & Swärd). Det finns inslag i båda vårdinstitutionerna av de andra kategorierna bland annat i kategori 2 eftersom att institutionerna ger ungdomen vård och behandling för att ungdomen ska få en god utveckling och mognad (stat-inst.se 2005, 2008).

Goffman (1961) beskriver i sin bok *Totala institutioner* om sociala inrättningar som mer eller mindre en symbol för hindren för socialt umgänge med världen utanför institutionen. Dessa hinder kan exempelvis vara låsta dörrar och fönster. Personalens huvuduppgift är att bevaka och kontrollera de intagna så att de gör vad de blir tillsagda. De intagna har begränsad kontakt med nätverket och världen utanför institutionen medan personalen efter en åtta timmars arbetsdag kan gå ut från institutionen och umgås med kompisar, familj eller vilka de nu vill ha kontakt med. De intagna har sina dagar på institutionen inrutade med tid för läggning, middag och andra grundläggande behov.

Alla mina fem respondenter förklarar institutionen som en onormal miljö som under en längre vistelsetid kan vara skadlig för ungdomen.

Det räcker att man har åkt på semester i fjorton dagar, tre veckor någonstans, så när man kommer hem så tänker man att gud står mitt hus kvar, jag har varit med om massor under dessa tre veckor. Men dessa ungdomar är inte där i tre veckor utan tre månader, vissa flera år sedan de var fjorton år gamla. Det är ju ett helt liv för dessa ungdomar, inlåst i en sån här institution och man vet inte när det tar slut, när man kommer hem... förklarar forskaren.

Ungdomssamordnaren menar: ”att vara på en på institution är ingen normal miljö och framförallt inte i slutna former”.

Den unge människan kommer till institutionen, som skyddar samhället mot människor som är medvetet hotfulla och som inte har till huvuduppgift att bidra till en god välfärd för den unge, med ett inlärt beteende som den har fått från sin privata värld utanför institutionen. Institutionen kan givetvis ha inslag av andra institutionstyper. Det inlärdade beteendet eller det sättet att leva är för ungdomen det normala innan han eller hon blir placerad. Ungdomens beteende kan vara ett sätt att hantera konflikter och misslyckande. Goffman (1961) menar att de intagna sedan anpassas till vad institutionerna kräver i form av lydnad, skötsamhet etc och att olydnad då blir ett resultat av att den intagna försöker behålla sin självrespekt.

Inne på den totala institutionen anpassas den unge in i organisationens kultur och detta beror på att ungdomen har begränsade möjligheter till självständigt handlande och att följa samhällets sociala förändringar utanför. Om vistelsen inne på anstalten blir lång kan det försvåra för den unge att utföra vissa uppgifter i samhället utanför institutionen när han eller hon kommer ut.

Den unge kan ute i samhället precis som alla andra, uppvisa försvarsreaktioner mot andras förhållningssätt eller befallningar som går emot hans eller hennes uppfattning om sig själv. Dessa försvarsmekanismer kan bestå av ironi, hån, tjurigheter eller att utan omskrivning säga vad man tycker. Försvarsmekanismerna förekommer även på de totala institutionerna men de intagna kan då uppfattas som ej välfungerande eller fogliga varpå personalen kan bestraffa ett sådant beteende (Ibid.).

”Är de fortfarande kriminell eller utåtagerande betyder det att institutionen behövs ännu mer” menar forskaren och det kan vara ett skäl till att ungdomen kan få stanna kvar längre på institutionen.

7 Samhällets ingripande

I det här avsnittet beskriver jag vilka lagar som reglerar eftervården för ungdomar som är eller har varit placerade på institution. Därefter presenterar jag även Lina Ponnert och Claes Levin studier om Socialtjänstens roll i tvångsvården och den moderna uppfostringsanstalten och Statens offentliga utredningars belysning av samarbete eftersom att dem ger relevanta förklaringar av ungdomens tvångsplacering på institution och eftervården.

7.1 Vad säger lagen?

Tidigare i lagstiftningen stod det att socialnämnden borde upprätta en plan över hur vården för den unge skall genomföras. Från och med i april 2008 har socialtjänsten en skyldighet att upprätta en vårdplan för den unge som är placerad på institution (11 kap 3 § SoL). Vårdplan eller genomförandeplan som det också kallas underlättar och tydliggör placeringen. Det finns däremot ingen rekommendation om vad en genomförandeplan för öppenvårdinsatser bör innehålla (socialstyrelsen.se 2008).

Ytterligare en lagändring har skett i år. Idag skall socialnämnden tillgodose varje barns eller ungdoms behov av stöd och hjälp efter att vården och fostran utanför det egna hemmet upphört (5 kap. 1 § SoL). Syftet med lagändringen är att det ska bli tydligare vem som har

ansvaret över barnet eller ungdomen när vården utanför det egna hemmet upphör, oavsett om det är en kortvarig eller långvarig placering (socialstyrelsen.se 2008).

Socialstyrelsen har konstaterat att en väl planerad och fungerande utslussning har stor betydelse för om barnet eller ungdomen behöver återplaceras eller ej. Socialstyrelsen menar att god eftervård eller utslussning kan innebära att se till att den unge får eget boende och en fungerande kontakt med föräldrar eller andra viktiga personer för honom eller henne, samt att se till att ungdomen får en sysselsättning vilket kan vara skola eller yrkesliv. Precis som barn och ungdomar som har levt ihop med sina föräldrar behöver barn och ungdomar som varit placerade samma hjälp och stöd till eget liv (Ibid.).

I lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) står det i 21 § att socialnämnden har en skyldighet att förbereda den unges återförening med vårdnadshavare. Det är viktigt att det finns en medveten planering om vad som skall hända framöver och vid hemflyttning.

Enligt lagen (1998:603) om slutna ungdomsvård skall utslussning börja i ett tidigt skede. Utslussning innebär att den unges frihet ökas successivt genom permissioner, först tillsammans med personal sedan på egen hand. Det är Statens institutionsstyrelse som fattar beslut om verkställigheter, vård i öppna former och permission. Vid permission är ett krav att den unge är skötsam utan anmärkning och vid besluten skall också Staten institutionsstyrelse ta hänsyn till den unges behandlingsbehov och till samhällsnyttan (stat-inst.se, 2005). De två sist nämnda lagarna reglerar den unges återförening med samhället när ungdomen har varit tvångsplacerad på institution och det är alltså institutionen som fattar beslut när den unge är redo för att förberedas för att gå ut i samhället igen (LVU, 1990:52; LSU, 1998:603).

7.1.1 Socialtjänstens centrala roll

Enligt Socialtjänstlagen har socialtjänsten det yttersta ansvaret för att kommunens invånare (både barn och vuxna) får det stöd och den vård som de är i behov av (2 kap 2 § SoL). Socialtjänsten delar in klienterna i olika ”kategorier” eller ”fall” vilket betyder att det tas hänsyn till vilken problematik som finns så att man lättare kan försöka förändra klienterna eller deras levnadsvillkor (Ponnert 2007). Socialtjänsten skall inleda en utredning om någon ansöker om hjälp och stöd eller om det inkommer en anmälan om att någon individ far illa (11 kap 1 § SoL). Om detta inte görs av handläggande socialsekreterare begår denna tjänstefel (Ponnert 2007). Socialtjänsten har också ansvar över de ungdomar som kommer ut i samhället igen efter en placering på institution (5 kap 1 § SoL).

Lina Ponnert (2007) beskriver i sin doktorsavhandling, mellan klient och rättssystem, att det inte är ovanligt att normbrytande ungdomar som placeras utanför det egna hemmet på grund av det egna beteendet blir föremål för straffväsendet då de har begått brottsliga handlingar. För den unge kan straffet innebära vård eller behandling. Att avtjäna straff på fängelse när man är minderårig är mycket ovanligt idag. Idag avtjänar den unge sitt straff på ett särskilt ungdomshem som regleras av Lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU). Lagen kom till eftersom samhället var kritiskt till att allt fler ungdomar dömdes till fängelse för allvarliga brott och för att socialtjänsten inte kunde tillgodose rättsväsendets krav på konsekvens, proportionalitet, förutsägbarhet och rättvisa. Gränsen mellan straff och behandling eller vård är därför mycket otydlig och det är även svårt att avgöra vilken av ideologerna (socialnämnden eller straffväsendet) som har ansvaret för den unge som begår allvarliga brott. Detta kan ses som en säkerhetsrisk för den unge eftersom att den unges fortsatta utveckling kan försummas genom att inte de inte får den insatsen som han eller hon är i behov av.

Inom tvångsvården hanterar socialsekreteraren barnavårdsärenden genom att kategorisera ungdomen som ett barnavårdsärende, som ett fall inom tvångsvården och gör en bedömning av vilken måltyp klienten är. Det finns tre måltyper inom tvångsvården för barn och ungdom: barn och ungdomar med brister i hemmiljön, normbrytande beteende hos den unge eller båda delarna (2 §, 3 § LVU). I min studie har jag fokuserat på eftervård för ungdomar med normbrytande beteende eller med både normbrytande beteende och brister i hemmiljön men alltså inte de med enbart brister i hemmiljön.

Tvångsvården syftar till att den unges situation skall förändras och därför påbörjas ett vårdarbete för den unge och i vissa fall för föräldrarna (Ponnert 2007). Socialsekreteraren får endast använda Lagen (1990:52) om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) när den unge är i behov av vård men samtycke av föräldrarna eller den unge själv ej ges (1 § LVU). LVU insatserna skall användas med samtidig respekt av den unges människovärde och integritet (Ponnert 2007). Ett sätt att respektera den unges människovärde är som respondenten eller informanten socialsekreteraren berättar att handläggande socialsekreterare under utredningens gång försöker matcha den unges behov med eventuell insats så att insatsen passar för den enskilda ungdomen. Min informant socialsekreteraren menar att handläggande socialsekreterare i utredningen: "...försöker göra en bedömning och matcha ungdomens behov utifrån det". Ett annat sätt är att handläggande socialsekreterare utreder barnavårdsärendet så snabbt som möjligt under en period av max fyra månader. I den färdiga utredningen finns socialtjänstens bild av barnets eller föräldrarnas levnadsomständigheter,

problematik, varför den unge skall beredas vård och vilken insats som matchas ihop med den enskilda unges problematik enligt LVU (Ponnert 2007).

För att en ungdom skall kunna beredas vård måste det i utredningen framkomma att ungdomen lever i missförhållande till följd av eget normbrytande beteende och att detta skall utgöra en påtaglig risk för den enskilde unges hälsa och utveckling. Socialtjänsten ansöker sedan om LVU vård genom den skriftliga utredningen som efter godkännande av Socialnämnden går vidare till Länsrätten som är beslutande instans. Upp till 21 års ålder kan den unge med normbrytande beteende vårdas enligt LVU men Socialtjänsten måste dock inleda vården innan den unge har fyllt 20 år (Ponnert 2007; 1 §, 3 §, 4§ LVU).

Vid varje LVUärende måste handläggande socialsekreterare upprätta en vårdplan för den unge och trots att föräldrarna eller den unge själv inte har gett sitt samtycke till vården, måste handläggande socialsekreterare fortsätta att verka för att samarbetet med familjen skall fungera. Förutom frivillighet är också samarbetet med barn och föräldrar en av de viktigaste principerna inom barnavårdsärenden hos Socialtjänsten och det betraktas som en förutsättning för positiv förändring hos både den unge och föräldrarna. Med andra ord innebär tvångsvården en svår balansgång för den handläggande socialsekreteraren mellan kontroll, service och motstridiga krav mellan de olika parterna i ärendet; Socialtjänsten, föräldrarna och den unge (1 § LVU; jfr Ponnert 2007).

De flesta placeringar utanför det egna hemmet ges till ungdomar med normbrytande beteende. Lina Ponnert (2007) beskriver i sin avhandling att detta tyder på att socialsekreterarna inte har samma moraliska bekymmer när de sårar på *ungdomar* och deras föräldrar när det finns en pågående destruktivitet och missförhållande, i jämförelse med separationen mellan *yngre barn* och dess föräldrar där barnen lever under missförhållanden, vilket då betraktas som ett trauma pga barnets låga ålder. Ponnerts studie visar på att institutionsvården av ungdomar beskrivs som en förmån i omprövningsutredningarna och att institutionsvård ger den unge möjligheten till en positiv utveckling. Ungdomars institutionsvård kan också vara ett sätt att skydda samhället mot de ungdomar som kan skada omgivningen och som inte kan bidra till en god samhällsutveckling.

Statens institutionsstyrelse beskriver även att institutionen måste ta hänsyn till samhällsskyddet vad gäller ungdomar som är placerade på institution på grunder av sluten ungdomsvård (stat-inst.se 2005).

Precis som Ponnert och Statens institutionsstyrelse beskriver menar även min ena respondent eller informant forskaren att varför samhället låser in ungdomar är för att: "...sånt som hotar samhället eller sånt som känns olustigt som man vill ha kontroll över. Samhället

måste hantera hot på något sätt oavsett om det är brottslighet eller galenskap så måste man hantera detta och ta bort det som är obehagligt”.

Ponnert (2007) menar att ungdomsbrottslighet, ungdomsvåld och annan destruktivitet som upplevs avvikande beteende, uppmärksammas i samhället genom exempelvis media och har föranlett många debatter. Detta bidrar till ett starkt tryck på att Socialtjänsten skall placera ungdomen utanför det egna hemmet, eventuellt med tvång om samtycke inte infinner sig.

Ponnert ifrågasätter Socialtjänstens primära uppgifter: är det att skydda samhället eller att skydda barnet/ungdomen? Ponnerts studie visar på att den handläggande socialsekreteraren har begränsade möjligheter att skydda barnet men att möjligheten till att skydda samhället mot normbrytande ungdomar är omfattande.

7.1.2 Institutionsplacering – behövs den?

Varför olika behandlingshem eller institutioner finns till kan förklaras som ett uttryck för samhällets syn på hur avvikande beteende skall kontrolleras, behandlas och mötas. Precis som nämndes tidigare kan ungdomar placeras på särskilda ungdomshem idag om Socialtjänsten själv bedömer att den unge riskerar en kriminell utveckling eller att en minderårig redan begår brott. Det är ovanligt att en minderårig blir dömd till fängelse i Sverige. Ungdomen placeras på en låst avdelning på institutionen under en obestämd tid, vilket regleras av ungdomens behandlingsbehov (Levin 1998).

Det finns olika forskare som har kritiserat och visat bristerna av innehållet i och effekterna av institutionsbehandlingen. Jag har valt att använda mig av Claes Levins avhandling (1998), *Uppfostringsanstalten*, för att bättre förstå fenomenet eftervård.

Enligt Levin hanterar samhället problem, konflikter och relationer genom etablerade medel som sociala institutioner. Hanteringen finns till för att stabilisera sociala relationer som finns med överallt och som måste kontrolleras på ett ordnat sätt. Inom institutionen finns ett ramverk eller en logik som de intagna mer eller mindre tvingas till att följa. I fängelser hanteras av samhället oönskade individer och fängelset fungerar som en förvaring av människor som uppfattas som störande i normala sociala sammanhang. Fängelserna kan använda sig av tvångsmedel om individerna är motsträviga. Detta skapar en smärta och personligt lidande som är kulturellt acceptabelt i Sverige. Fängelset liknar de institutioner som hanterar ungdomar som begått brott eller som myndigheten anses riskera en kriminell utveckling.

Det är dessa fängelser eller institutioner som Goffman väljer att kalla för kategori 3. Ungdomar som är medvetet hotfulla måste samhället skyddas från genom att låsa in dem på institutioner som vi enligt lagen kallar för sluten ungdomsvård (Goffman 1961; stat-inst.se 2005).

För att beskriva dessa särskilda ungdomshem använder sig Levin (1998) av begreppet uppfostringsanstalt. Idag används institutionen eller straffet till att beröva individens frihet och korrigera hans/hennes beteende eller att möjliggöra en ”förvandling” som man också kallar det. Förvandlingen förväntar man sig skall ske inom tiden för uppfostringsanstaltens eller institutionens inspärning. Genom dokumentation, journalanteckningar, registrering och utredningar blir individen till ett objekt som kan beskrivas och analyseras. På institutionen bor den intagne. Han/hon arbetar, vilar och utför fritidsaktiviteter, allt under samma tak.

Kritiker menar att ungdomarna som blir tvångsplacerade på institution övergår från vanligt liv till isolering i en konstlad livsmiljö vilket kan leda till förvärrade problem och svårigheter att återgå till ett normalt liv (Ibid.).

Vad betyder det då att ungdomen får behandling på institutionen? Claes Levin tar upp i sin avhandling ett exempel från kriminologen Nils Christie:

...pojken som stjal och förstör bilen för en handikappad person. Offret rasar, allmänheten rasar, samhället kräver straff. Psykiatrikern som undersöker pojken kräver behandling. Barnavårdsnämnden skickar pojken på uppfostringsanstalt och alla blir nöjda. Placeringen innebär att pojken exkluderas från samhället och förmodligen utsätts för obehag. Obehag är straffets kärna. Därmed är bybefolkningens krav på hämnd och avskräckning uppfyllt. (Levin 1998, s 86).

Att behandla människor så att de blir friska är inget fel i sig menar Levin (1998) men det är olyckligt om *yttre* sociala faktorer som t.ex. en destruktiv relation till föräldrar eller kompisgäng, har påverkat ungdomen till ett kriminellt beteende och detta förbises genom att man i stället sätter in åtgärder mot ungdomen själv. Då skickas ungdomen tillbaka till samma destruktiva relationer efter institutionsvistelsen. Ungdomens institutionsplacering och frihetsberövande motiveras av kommunen med den unges *behov* av behandling eller vård och inte med att ungdomen varit besvärlig, våldsam eller hotfull mot omgivningen.

I liknelse med Levin förklarar respondenten eller informanten socialsekreteraren att det handlar om att i utredningen ”göra en bedömning och sedan matcha ungdomens behov utifrån

det” men att det även kan handla om att endast bryta det destruktiva beteendet oavsett om det är missbruk, kriminalitet eller självskadebeteende.

Vissa kritiker påstår dock att den behandling som man bedömt den unge är i behov av inte alltid existerar (Levin 1998).

Akuta tvångsomhändertaganden beskriver Levin (1998) som ett gripande och häktning inom kriminalvården. Frihetsberövandet sker under hög stress och tvång, utan en genomtänkt planering på en akut- eller utredningsavdelning.

Institutionens sociala villkor är frånvaron av det normala livet. Institutionslivet innebär bland annat rumsligt skilda aktiviteter, begränsningar i kontakt med det andra könet och svårigheter att få en positiv identitet. Det kräver mycket aktiva insatser för att den unge inte skall utvecklas destruktivt i den inlåsta miljön som han/hon lever i månad efter månad. Låsbara avdelningar innebär att den unge inte har valmöjligheter som ingår i normalt vardagsliv. Han/hon kan inte välja mat eller öppna sina fönster och måste be personalen öppna dörren varje gång man ska in eller ut (Ibid.).

Uppfostringsanstalten menar Levin är en plats där ungdomen uppfostras, socialiseras, behandlas och rehabiliteras efter att ha blivit fråntagen sina föräldrar och hem under tvång. Den unges vardagsliv i anstalten präglas av påtvingad gemenskap med andra inlåsta ungdomar, kontroll, tillsyn, regler, rutiner samt förändrande, behandlande och vårdande åtgärder.

Levins reflektion kring ungdomarnas tid på institutionen är att trots att behandlingen ger positiva resultat under vistelsen på institutionen, återfaller många av ungdomarna till samma gamla beteende efter utskrivningen. Inspärningen och isoleringen från föräldrar och det normala samhället bidrar till att ungdomen blir sämre anpassad än tidigare till det samhälle som en gång orsakade ungdomens problematik (Levin 1998). Avvikande beteende teori förklarar att om ungdomen blir stressad över att han eller hon inte har de förutsättningar för att uppnå de kulturella målen efter placeringstiden finns det stor risk att ungdomen kommer att falla tillbaka till avvikande beteende (Jfr Ohlsson & Swärd 1994).

Ungdomens komplicerade relation med föräldrar, bristande sociala kompetens, dåliga kontakt med skola och arbetsliv, frånvaro av samhällsanpassade kamrater och fritidsaktiviteter utanför institutionen är orsak till att ungdomar som skrivits ut från institutionen faller tillbaka till det gamla avvikande beteendet menar Levin (Levin 1998). Detta kan även verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P se i sitt arbete med ungdomar.

Verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P menar att: ”Ungdomarna blir institutionsskadade och problematiken utanför finns fortfarande kvar och som inte har löst sig under placeringstiden”.

7.1.3 Behöver alla eftervård?

Arbetet med barn och ungdomar som begår brott kräver ett bra samarbete mellan socialtjänst och polismyndighet. Statens offentliga utredningar beskriver vikten av samarbete mellan myndigheter för att den unge snabbt ska uppmärksammas om han eller hon behöver råd och stöd av socialtjänsten. Statens offentliga utredningar menar att långt ifrån alla behöver insatser från socialtjänsten för att inte återfalla i brott. För att se om den unge riskerar att hamna i ett kriminellt beteende ska socialtjänsten titta på de risk- och skyddsfaktorer som ungdomen har. För att kunna göra det bör socialtjänsten ha kunskaper om vilka missförhållanden och situationer som kan riskera att den unge far illa och utefter det bedöma ungdomens framtida utveckling (SOU 2004:122).

I utredningar som har gjorts av länsstyrelsen har man konstaterat att det är många utredningar som har gjorts av socialtjänsten som inte beskriver eller endast beskriver barnets levnadsvillkor utan helhetssyn där familjens ekonomiska situation, föräldrarnas föräldraförmåga, familjens integrering i samhället och barnets hälsa och utveckling inte tas hänsyn till. Socialtjänsten borde skaffa sig mer kunskaper om det enskilda barnets risk- och skyddsfaktorer i utredningarna på ett strukturerat sätt (SOU 2004:122).

8 Verksamhetsföreträdarnas berättelser

I det här kapitlet belyser jag olika frågor om eftervård genom att illustrera det med citat från mina respondenter. Jag har valt att inte nämna mina respondenter vid namn därför att jag anser att det inte har någon betydelse i min studie, utan jag kallar dem för avdelningschef på Råby ungdomshem, verksamhetsföreträdare för K.A.M.P, ungdomssamordnare, forskaren och socialsekreteraren.

8.1 Vilka ungdomar tvångsplaceras?

Merton menar att det är ungdomens nätverk som sätter upp förutsättningarna för de kulturella målen och när ungdomen inte kan nå målen med sina egna resurser bryter kan han eller hon mot samhällets normer och regler (Ohlsson & Swärd 1994).

Avdelningschefen på Råby ungdomshem berättar om högrisk pojke och flicka.

...pojkar som skall placeras hos oss ska vara, ska tillhöra riskgrupper, det vill säga, de ska ha, löpa stor risk att fastna i exempelvis, missbruk, kriminalitet eller

ett utåtagerande beteende, det vill säga våld och man ska inte placera lågrisk pojkar eller flickor på ett ungdomshem därför att då blir insatserna för ingripande... menar avdelningschefen på Råby ungdomshem.

Även lagen menar att de pojkar och flickor som lever i missförhållanden till följd av normbrytande beteende där det finns en påtaglig risk för den unges hälsa och utveckling kan bli placerade på grunder av LVU (1 §). Vidare förklarar avdelningschefen på Råby ungdomshem: ”att man inte ska placera lågrisk pojkar eller flickor på ett ungdomshem... smittoeffekterna blir för stora”. Hon menar att pojkarna och flickorna lär sig av varandra.

Forskaren förklarar att det kan vara så att ungdomar som bor i småstadskommuner blir placerade lättare på institution eftersom att tröskeln är lägre för exempelvis kriminalitet än i storstadskommuner. ”...småstadskommuner som reagerar starkare för något som en annan inte skulle reagera över” menar han.

Ungdomssamordnaren menar att de ungdomar som blir placerade kommer från stadsdelar med mycket hög arbetslöshet, invandrarfamiljer och med ungdomsbrottslighet. Ungdomarnas problematik är missbruk, våld och skolproblem.

”De klarar inte av att bo hemma[---]oftast är det ju bara ett symptom över någonting annat, familjesystem eller nått annat” förklarar socialsekreteraren. Socialsekreterarens förklaring kan förstås genom Mertons begrepp anomi, det vill säga individens stress över att genom strukturella möjligheter uppnå de högt uppsatta kulturella målen som skapas av nätverket. Mertons avvikande beteende teori menar också att det är främst närmiljön (familjen, kompisar och skolan) som bestämmer regler och normer för hur ungdomen skall bete sig, hur man når framgång och hur man klarar sig i livet. Det är ungdomens närmiljö som skapar olika förutsättningar för att uppnå de kulturella målen (Ohlsson & Swärd 1994). Ungdomens avvikande beteende är alltså ett symptom över hur närmiljön ser ut.

När det går så långt att man placerar ungdomen på institution är problematiken omfattande med missbruk, kriminalitet eller med neuropsykiatrisk problematik menar hon. Enligt 1 § LVU skall det också föreligga ej samtycke med vårdnadshavare och ungdomen när den unge tvångsplaceras. Precis som socialsekreteraren menar förklarar också verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P att: ”problematiken ligger inte hos individen själv utan det ligger i närmiljön runt omkring den unge exempelvis skola, familj och vänner”. Hon menar att det kan handla om den psykiska miljön vilket menas med vad exempelvis anhöriga, skola och viktiga personer runt omkring dig förväntar sig av dig. Den sociala statusen, var du bor. Det är helt andra förutsättningar på Lidingö i Stockholm än Hammarkullen i Göteborg förklarar hon. Och vad

du har för socialt arv, är dina föräldrar högutbildade eller ej, socialbidragstagare eller självförsörjare? Men hur som helst åsyftar de två sist nämnda respondenterna att det är de människor runt omkring ungdomen och miljön har påverkat den unge att utveckla ett avvikande beteende.

8.1.1 Betydelsen av eftervård

Kritiker menar att leva på en institution där miljön är konstlad kan leda till förvärrade problem och svårigheter att komma ut i samhället (Levis 1998). Om tiden inne på anstalten blir lång kan det försvåra för den unge att utföra vissa uppgifter utanför anstalten när han eller hon kommer ut (Goffman, 1961). Goffman beskriver institutionen som ett frihetsberövande. Dagen för den intagna är inrutad av tider att passa, låsta dörrar och fönster och där personalen kontrollerar och passar dig hela tiden. Institutionsplaceringen används vid vårdbehov och förväntar sig omvandla den unge till det bättre menar Levin (1998). Och precis som Levin och Goffman talar om en institutionsmiljö som är onormal talade mina respondenter, utifrån deras erfarenhet med ungdomar som är eller har varit på tvångsplacerade på institution, om att ungdomen kan bli institutionsskadad om den unge är placerad under en längre tid på institutionen. Forskaren beskriver den unges vistelse på institutionen så här:

[---] dessa ungdomar är inte där i tre veckor utan tre månader, vissa flera år sedan de var fjorton år gamla. Det är ju ett helt liv för dessa ungdomar, inlåst i en sådan här institution och man vet inte när det tar slut, när man kommer hem...

Mina fem respondenter berättade att under tiden som den unge är inne på institution så är det livsviktigt för ungdomen att socialtjänsten och institutionen kontinuerligt arbetar med hemmiljön och föräldrarna.

Enligt lag skall den unge få en vårdplan när han eller hon blir placerad på institution. I lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) står det hur viktigt det är med en medveten planering om vad som ska hända i framtiden och vid hemflyttning.

Socialstyrelsen beskriver att precis som barn och ungdomar som bor hemma hos sina föräldrar har även barn och ungdomar som varit placerade samma rätt till hjälp och stöd till sitt eget liv. Socialnämnden ska alltså tillgodose varje barns eller ungdoms behov av stöd och hjälp efter en avslutad placering. En väl planerad utslussning har konstaterats vara

betydelsefull för att den unge inte ska återplaceras skriver socialstyrelsen (5 kap. 1 § SoL; socialstyrelsen.se 2008).

Både socialsekreteraren och ungdomssamordnaren pratar om att eftervården är livsviktigt. ”Det är ju A och O” förklarar ungdomssamordnaren.

Den är ju avgörande för den fortsatta utvecklingen[---]det är det viktigaste under hela behandlingen, det tycker jag är eftervård...det är ju inte så svårt att få saker och ting att fungera i ett inrutat behandlingsprogram eller på en institution. Det finns inte en massa frestelser, det finns inte en massa människor som påverkar en på olika sätt och visst finns inte heller ditt kanske sjuka familjesystem som gör att du agerar och agerar på ett visst sätt, menar socialsekreteraren.

Både ungdomssamordnaren och socialsekreteraren menar att eftervård behövs för alla ungdomar som har varit institutionsplacerade för att de ska få möjlighet till sysselsättning. ”Men den skall vara väldigt strukturerad och den skall vara genomtänkt, den skall vara välplanerad innan ungdomen går ut” förklarar ungdomssamordnaren.

Verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P och forskaren poängterade att eftervård är ett begrepp som de inte använder sig av eftersom att det hela handlar om att ge ungdomen redskap för att han eller hon ska komma tillbaka eller förbli i samhället men att det är livsviktigt. Verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P menar att: ”problematiken utanför institutionen finns fortfarande kvar och som inte har löst sig under placeringstiden och det är viktigt att den unge lär sig att hantera, acceptera och överleva det och acceptera den situationen och den verklighet de är i” men också ”...lära sig att hantera de svagheter de har och acceptera de styrkor de har”. Forskaren menade i sin tur att insatserna kan inte bara sättas in efter institutionsplaceringen, då är man helt fel ute. Insatserna måste sättas in före, under och efter placering. ”Man måste arbeta under institutionstid, ha kontakt med ungdomen, se vad som händer under tiden, se om de har kommit fram till något som man borde satsa på, kommer ungdomen in på någon fritidssysselsättning så att alla redskap går till som har med lokalsamhället exempelvis skola” förklarar han.

Avdelningschefen på Råby ungdomshem förklarade att eftervården ska hjälpa ungdomen att få rimligt stöd att använda sig av de nyförvärvade färdigheterna från institutionens behandling när de kommer hem från institutionen. Hon menar att: ”... Om de inte får ett rimligt stöd att använda sig av de nya förvärvade färdigheterna när de kommer hem så kommer de att tappas bort och de kommer återgå till ett gammalt beteende...”.

Forskaren framhåller vikten av vård efter placering vilket är beroende på hur lång tid en ungdom har varit placerad och beroende på hur bra socialt sammanhang den unge har utanför institutionen. Detta kan påverka om ungdomen kommer ut från institutionen skadeslösa eller ej. Resterande tre respondenter, Verksamhetsföreträdare för K.A.M.P, avdelningschef på Råby ungdomshem och ungdomssamordnaren menar att alla ungdomar som är eller har varit tvångsplacerade behöver eftervård. Respondenterna beskriver att om det har gått så långt att den unge behöver en placering inom institutionsvård behöver man också eftervård, den unge blir institutionsskadad och problematiken utanför institutionen som har påverkat och format ungdomens avvikande beteende finns fortfarande kvar efter institutionsplaceringen.

Socialsekreteraren förklarar att eftervården har större betydelse för ungdomar som har varit placerade på ett behandlingshem: "[---]men är det så att man har varit på ett utredningshem för ren utredning då tycker jag inte att det behövs eftervård för då har man ju inte arbetat med behandling utan då har man ju mer utrett vad ungdomen har för behov och vilka insatser som behövs". Hon menar att eftervården är av stor vikt för ungdomar som har varit placerade: "När du kommer ut kommer den tråkiga vardagen och du måste lära dig att hantera och ta eget ansvar...".

Statens offentliga utredningar har kommit fram till att det inte är alla ungdomar som behöver eftervård. Socialtjänsten måste titta på de risk- och skyddsfaktorer som den unge har runt omkring sig (SOU 2004:122 s 205). Det kan förklaras genom Mertons teori om nätverket som påverkar ungdomens strukturella förutsättningar för att uppnå de kulturella målen. Det är nätverket som sätter upp ungdomens normer och regler för hur han eller hon kan bete sig så att ungdomen inte faller tillbaka till ett avvikande beteende (Ohlsson & Swärd 1994). Verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P menar att: "dessa ungdomar har blivit intalade i så många år att dem inte kan". Hon menar att nätverket runt omkring ungdomen måste ge dem tron på sig själva efter institutionsplaceringen.

8.2 Fyra perspektiv på eftervård

I mina intervjuer framkommer det fyra perspektiv på vad eftervård är.

1. Vård som ges efter behandling på institution.
2. Eftervård som pågår under hela behandlingen på institution och efter.
3. Eftervård som stämpling.
4. Eftervård som sker före, under och efter behandling på institution.

Min analys är att eftervårdsinsatser som sätts in under institutionsplaceringen kan ses som en optimistisk syn på institutionens organisation. Man tillförlitar sig på att organisationen kan ge ungdomen det stödet och den hjälpen för att utvecklas gynnsamt och få den sysselsättning som de anses behöva men å andra sidan kan det ses som en kraftfull insats där man arbetar med föräldrar och skola och andra viktiga instanser för den enskilda ungdomen parallellt med institutionen som ger behandling åt ungdomen. Att ge ungdomen eftervårdsinsatser efter placering kan i sin tur ses som att man ej tillförlitar sig helt på institutionens behandling utan måste ge ungdomen efterbehandling som är anpassade till samhället men det kan också ses som en fortsättning på den vården man har fått på institutionen fast i friare former.

Socialsekreteraren tänker att eftervård är någonting som sker efter avslutad behandling eller förändringsarbete på institution. ”När behandlingen är klar så börjar eftervården så att det går åt rätt håll. Huvudsaken är att man får fortsatt stöd efter institutionen” förklarar hon. Ungdomssamordnaren menar att eftervård är: ”vård i öppna former efter avslutad institution”. Avdelningschefen på Råby ungdomshem berättar om vårdkedjan i arbetet med ungdomen. ”[-]ge ungdomen redskap för att så småningom kunna flytta till sin egen miljö men om man inte har åtgärdat någonting på hemmaplan så kommer de att återfalla till sitt gamla beteende[-]insatserna måste på nått sätt påbörjas här, de måste länkas i varandra”.

Verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P menar att eftervård ger en offerstämpel, det handlar om att: ”Individen skall få praktiska verktyg att komma tillbaka in i samhället. Ge kunskap om hur man gör, sen är det den unge själv som måste vilja göra en förändring. Vi kan inte göra det åt dem” förklarar hon. Det här kan förstås genom Goffmans beskrivning om osynligt stigma. Osynligt stigma hos en individ kan vara missbruk, kriminalitet och våld m.m. Avvikaren kan dölja sitt stigma genom att undanhålla det för omgivningen. När en ”normal” och en stigmatiserad person möts kan situationen kännas pinsam från båda håll därför försöker båda parter att se bort från stigmat, normalisera avvikandet. I omgivningens ögon och i det sociala livet kan stigmatiseringen komma att överskugga ungdomens andra personliga sidor som exempelvis en lojal kamrat och en duktig hantverkare Stämplingen kan ses som en förflyttning från en högre statusposition till en lägre (Hilte 1996).

Verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P menar alltså att ungdomarna inte skulle komma tillbaka om hon säger att det är eftervård de får. ”Det den unge behöver ens resurser men de är inga offer. Jag säger till ungdomen att jag erbjuder brotts- och förebyggandeprogram och inte eftervård” förklarar hon och att det här kan ses som ett försök att normalisera avvikandet utifrån Goffmans teori om stigma.

Forskaren förklarar eftervård som ett: "...kontinuerligt öppenvårdsarbete som sker före, under och efter placering".

Trots att alla mina fem respondenter har sin egen teori när eftervården börjar har de ändå likheter med varandra. De alla anser att eftervård är en viktig bit oavsett om den sker före, under eller efter placering. Den ska hjälpa ungdomen att komma tillbaka in i samhället igen efter en tid på inlåst institution.

8.2.1 Otydlighet i begreppet eftervård

Eftervård är tillsynes ett oanvänt begrepp i lagtexten. Begreppet eftervård används inte utan man förklarar vikten av stöd och hjälp efter avslutad placering om den unge har ett behov och att ha en tydlig planering om återföringen med vårdnadshavare (5 kap 1 § SoL; 21 § LVU). För att förstå den nya lagens definition av eftervård krävs det att läsa socialstyrelsens meddelandeblad (socialstyrelsen.se 2008).

I kriminalvårdslagen återkommer begreppet eftervård. Utslussning är inom kriminalvården en del av straffet men som är mer anpassad till det verkliga livet utanför anstalten. Vården bedrivs på öppnare former genom att den intagne exempelvis utför sysslor utanför anstalten (54 § och 55 § 1974:203).

I socialstyrelsens meddelandeblad nämns eftervård och utslussning som liktydiga. Eftervård och utslussning innebär enligt lag att socialnämnden har ordnat eget boende, skolutbildning, praktikplats, kontaktperson eller det som den unge är i behov och att återföringen mellan den unge och vårdnadshavare är väl förbered. Men det finns egentligen ingen rekommendation om vad en genomförandeplan för öppenvårdinsatser efter en institutionsplacering bör innehålla (5 kap. 1 § SoL; 21 § LVU; socialstyrelsen.se 2008).

Även i mitt intervjumaterial framkommer det att begreppet eftervård är ett otydligt begrepp som är svårtolkat. Att hjälpa ungdomen att bryta ett destruktivt levnadssätt och komma tillbaka in i samhället är mina respondenter överens om men hur det skall ske och vad det bör kallas för är något luddigare. Avdelningschefen på Råby ungdomshem säger att eftervård även kan kallas för utslussning eftersom att begreppen står för samma sak. "Det handlar om att länka i det som har gjorts på institutionen med det som ska göras på hemmaplan" menar hon.

Den före detta socialsekreteraren menar att uppföljning är samma sak som eftervård: "Eftervård och uppföljning kan vara något liknande för mig". Den vård och behandling ungdomen får på institutionen ska följas upp efter placeringstiden genom en vårdplan,

behandlingskontrakt eller genomförande plan i lite friare former förklarar hon. Näst intill detsamma säger ungdomssamordnaren som förklarar att eftervård är vård i öppnare former efter avslutad institution.

Eftervård ger ungdomen en offerstämpel: ”Arbetet handlar om att ge ungdomen praktiska verktyg att komma tillbaka in i samhället och uppnå sina mål och inte ge dem fortsatt vård... Jag ger dem ett brotts- och förebyggande program och inte eftervård. Om jag skulle säga till en ny ungdom i programmet att det är eftervård hade han inte kommit tillbaka” berättar verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P.

Forskaren belyser vikten av motivationsarbete med den unge och föräldrarna under hela tiden, före, under och efter institutionsplaceringen och ge den unge redskap att komma bort från gänget, få relation till föräldrarna osv.

De två sist nämnda respondenterna har en nära nog rakt motsats till de andras uppfattning. De båda menar att eftervård är ett begrepp som man ska passa sig för att använda.

8.3 Vem ansvarar för eftervård?

Enligt lag skall socialtjänsten inleda en utredning och besluta om det finns grunder för att tvångsvård skall sättas in för den unge eller inte (11 kap 1 § SoL; Ponnert 2007; 1 § LVU). Utredande socialsekreterare skall sedan skriva en vårdplan som sträcker sig över placeringstiden (11 kap 3 § SoL). Idag skall också socialnämnden tillgodose varje barns- eller ungdoms behov av stöd och hjälp efter att vården och fostran utanför det egna hemmet upphört (5 kap. 1 § SoL). Det finns dock ingen rekommendation om vad en vårdplan skall innehålla för den fortsatta vården i öppna former efter institutionsplaceringen (socialstyrelsen.se 2008). Socialnämnden har även en skyldighet att förbereda den unges återförening med vårdnadshavare (21 § LVU).

Mina fem intervjupersoner är överens om att det är kommunen som har det yttersta ansvaret för att en ungdom får den eftervård som han eller hon är i behov av. De menar att det är kommunen som besitter resurserna och har beslutsmandat, det vill säga att det är socialtjänsten som utreder ungdomens levnadssituation, nämnden som tar det sista beslutet om placering och sedan är det socialtjänsten som betalar ungdomens placering.

Ungdomssamordnaren, före detta socialsekreteraren och forskaren poängterade vikten av att socialsekreteraren under hela institutionsvistelsen har kontinuerlig kontakt med ungdomen, se hur det går för ungdomen, framgång, motgång och se till att ungdomens redskap som den får under behandlingstiden går till något som har med lokalsamhället att göra exempelvis

skola. När ungdomen kommer ut i samhället utan att ha ett mål och resurser färdigsatta är miljoner kronor och ett liv borta menar forskaren. Det kan exempelvis vara så att skolan på hemmaplan har haft ett sammanträde och beslutat att inte ta emot ungdomen igen och när då ungdomen får ett nej efter institutionsvistelsen känns det som ett svek för ungdomen och ungdomen är utan sysselsättning fortsätter han. Istället måste exempelvis skolgången vara fixat av socialtjänsten långt innan ungdomen kommer ut i samhället igen. Förslag på insats från institutionen och ungdomssamordnaren är ett hjälpmedel för handläggande socialsekreterare i arbetet med eftervård säger den förre socialsekreteraren. Hon berättar att det inte bara handlar om att sätta in en insats utan insatsen måste också matcha den unge och hans eller hennes behov.

8.3.1 Betydelsen av samarbete

Respondenterna beskriver alla fem att ett gott samarbete mellan institutionen, socialtjänsten, skola, psykiatrin, familjen och andra i nätverket runt omkring ungdomen är väldigt viktigt för att ungdomen ska kunna komma ut i samhället igen och få en god utveckling. De menar att det är viktigt att alla inblandade känglas in i varandra, så att det inte blir ett för stort glapp mellan insatserna och att de kan ge varandra tips och råd. För stort glapp mellan insatserna betyder att det inte får gå för lång tid efter att ungdomens släpps ut från institutionen och när nästa insats eller sysselsättning börjar.

Det är viktigt att ungdomen får träffa sin socialsekreterare kontinuerligt så att man håller kontakten vid liv menar ungdomssamordnaren. Även forskaren berättar att han har träffat ett flertal ungdomar på institution som inte har vetat vad de har för socialsekreterare.

Ungdomssamordnarna i MVG projektet arbetar för att ungdomen ska vara delaktig i sin egen vård genom att förtydliga vårdplanen för ungdomen och låta ungdomen vara med att upprätta hans eller hennes genomförandeplan som ska följas och revideras under ungdomens vård. Ungdomssamordnaren är en länk mellan de olika aktörerna som exempelvis mellan ungdom och socialtjänst, socialtjänst och föräldrar. Övergångar mellan olika insatser är något som ungdomssamordnarna fokuserar på: ”Man ska samla ihop alla människor och komma överens om saker som passar”. Ungdomssamordnaren förtydligar vikten av ett gott samarbete med ungdomen och att det faktiskt är för ungdomen som projektet finns till: ”[---]det är ju en rättighet som de har fått i det här projektet att få en vettig, överskådlig, tydlig planering, vad skall hända nu och vad som skall hända framöver”. Hon menar att de måste själva få komma till tals och förstå syftet med insatserna. Verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P poängterar

även hon vikten av motivation hos den unge: ”Den unge måste alltid vilja göra en förändring...”.

9 Avslutande reflektion

Mitt syfte med denna studie var att diskutera vad eftervård betyder, hur socialtjänsten och andra utvalda verksamheter arbetar med eftervård, hur eftervården för de ungdomar som varit tvångsplacerade på institution regleras i lagstiftningen. Min uppsatsprocess har minst sagt varit en spännande resa där jag har fått tagit del av olika verksamhetsperspektiv på vad eftervård betyder, vad eftervård innebär för ungdomar som har varit placerade på institution på grunder av LVU och LSU och hur socialtjänsten och andra utvalda verksamheter arbetar med eftervård för ungdomar som varit tvångsplacerade på institution. Jag har även studerat vilka lagar och restriktioner som finns när det gäller eftervård.

Idag skall socialnämnden i Sverige tillgodose varje barns eller ungdoms behov av stöd och hjälp efter att vården och fostran utanför det egna hemmet upphört (5 kap. 1 § SoL). Det är viktigt att ungdomen har en kontinuerlig kontakt med sin socialsekreterare eftersom att han eller hon skall vara kärnan i ungdomens placering, de är den som utreder och fattar beslut om vilka öppenvårdsinsatser som skall sättas in.

Enligt socialstyrelsens definition av eftervård är denna hjälp och detta stöd en väldigt viktigt del i ungdomens fortsatta utveckling och mognad. Alla barn och ungdomar borde ha samma rätt till utveckling och mognad oavsett om man bor hemma hos sina föräldrar eller om man har varit placerad utanför det egna hemmet. Tyvärr har inte alla barn samma möjlighet till god utveckling och mognad i det egna hemmet. Deras föräldrar är kanske psykiskt sjuka eller narkomaner som inte har förmågan till att ge barnet rätt omsorg och vägledning i livet. Föräldrarna och nätverket runt omkring barnet äger kanske inte den förmågan att lära sina barn att leva under sunda förhållanden och uppnå de högt uppsatta kulturella målen som exempelvis utbildning. Detta kan vara stor bidragande orsak till varför vissa ungdomar utvecklar ett avvikande beteende.

När ungdomen blir tvångsomhändertagen på institution utsetts den unge för extrema åtgärder exempelvis att alltid be någon personal att öppna dörren eller att inte få träffa vem man vill, denna inrättning kallar Goffman för den ”Totala institutionen”. Inne på anstalten är det struktur runt omkring den unge och den har fått klippa av banden till kompisar på hemmaplan och annat nätverk ute i samhället. Och precis som socialsekreteraren sa: ”...det är

ju inte så svårt att få saker och ting att funka i ett inrutat behandlingsprogram på en institution”. Den viktigaste och kanske svåraste biten är denna hjälp och detta stöd som ungdomen får på hemmaplan. Problematiken på hemmaplan, som kan vara en bidragande orsak till att ungdomen utvecklar ett avvikande beteende, är som verksamhetsföreträdaren för K.A.M.P sa: ”[---]fortfarande kvar” när ungdomen kommer ut från institutionen.

Det som är oroväckande enligt mig är den oklarhet som finns i begreppet eftervård. Vilket synsätt vad gäller eftervård är den rätta, vård som ges efter behandling på institution, eftervård som pågår under hela behandlingen på institution och efter, eftervård som stämpling eller eftervård som sker före, under och efter behandling på institution.

Stämplingen kan ses som en förflyttning från en högre statusposition till en lägre. Är det så att samhället sätter upp normer och regler som anses vara det ”normala” och det som blir avvikande stöter man bort genom att ”behandla dem och förändra deras själ” så att de ska kunna passa in i det ”normala” sammanhanget (Jfr Hilde 1996)? På vilket sätt ska man stödja och hjälpa ungdomen att normaliseras in i samhället igen? Samhället kan skyddas från avvikande ungdomar medan avvikande ungdomar inte kan få samma skydd från samhället.

Det viktiga i arbetet med avvikande ungdomar tror jag är att hon eller han får stöd till att tro på sig själva, så att de kan uppnå sina mål och drömmar och att deras egenskaper bortom allt missbruk, kriminalitet och annat avvikande beteende eller destruktivitet är betydelsefulla. Detta arbete måste också fortsätta på hemmaplan, att de får en vettig sysselsättning som exempelvis arbete, praktikplats eller utbildning. Vad nu dessa redskap eller öppenvårdinsatser som ungdomen får ska kallas för är också väldigt otydligt. Begreppet eftervård i min studie har varit alltifrån klart och tydligt. Den är otydlig i den bemärkelse att normaliseringen, stödet och hjälpen eller en väl planerad och fungerande utslussning har konstaterats ha stor betydelse för om barnet eller ungdomen behöver återplaceras eller ej, men det finns ingen rekommendation i lagstiftningen om vad en genomförandeplan för öppenvårdinsatser bör innehålla efter institutionsplacering (socialstyrelsen.se, 2008) Detta genomsyras också i de intervjuer som jag har genomfört med de personer som sitter inne med viktig kunskap om ungdomar som är eller har varit placerade på institution. De har alla sin egen teori om vad som är eftervård och vilka öppenvårdsinsatser som är de rätta. Visst kan man hitta släktskap i deras teorier men de har i slutändan en egen personlig uppfattning om vad för hjälp och stöd som ungdomen behöver efter placering.

Finns det en rätt syn på vad hjälpen och stödet för ungdomen efter placering skall innehålla och i så fall passar den alla? Om begreppet eftervård och den faktiska hjälpen och stödet som ges är otydlig för mig är jag orolig för att det är för ungdomen ännu luddigare och

svårbegripligt. Rättigheterna i lagstiftningen finns till för ungdomen men om ungdomen inte förstår syftet till eller vet sina rättigheter är insatserna en onödig kostnad. Visst är det så att motivationen måste infinna sig och kanske är ett sätt att uppnå motivation till förändring att få ungdomen att bli insatt i sin egen vård. Då visar samhället även att de har en tro på att ungdomen sitter inne med egna resurser och att de kan åstadkomma en förändring och komma in i och förbli i samhället med hjälp och stöd ifrån olika instanser.

Ungdomssamordnaren tror jag har en betydande och viktig roll i detta spindel nät av insatser kring ungdomen. Det är han eller hon som tydliggör vårdprocessen för både handläggande socialsekreterare, institutionen, föräldrar och framförallt för ungdomen.

Referenslista

- Aspers, A. (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber AB.
- Goffman, E. (1961) *Totala institutioner*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Kriminellt Avståndstagande Motiveras av Polare (2005) K.A.M.P, Kriminellt Avståndstagande Motiveras av Polare, *officiella hemsida* <<http://www.ungkamp.se/start.html>> (2008-05-16)
- Lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt.
- Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.
- Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.
- Levin, C. (1997) *Ungdomar i tvångsvård. Råbyundersökning 94. "Det var egentligen inget dåligt syfte: att skydda mig från samhället och samhället från mig."* Rapport nr 2. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan, SiS.
- Levin, C. (1998) Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe. Lund: Arkiv förlag.
- Lindqvist, L & Nygren, L (2006) "Social teori och socialt arbete". I Anna Meeuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd, (red.): (*Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- May, T. (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- MVG, Motverka Våld och Gång (2007) *Delrapport 1*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse, SiS.
- Ohlsson, L.B. & Swärd, H. (1994) *Ungdom som samhällsproblem*. Lund. Studentlitteratur.
- Olsson, L.B. (080317) *Enkätundersökning*. Campus, Helsingborg
- Ponnert, L. (2007) *Mellan klient och rättssystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Statens institutionsstyrelse, SiS (2005) Sluten ungdomsvård - allmän information, SiS *officiella hemsida* < <http://www.stat-inst.se/zino.aspx?articleID=69>> (2008-05-12)
- Statens institutionsstyrelse, SiS (2008) Basfakta om särskild ungdomsvård, SiS *officiella hemsida* <<http://www.stat-inst.se/zino.aspx?articleID=7143>> (2008-05-12)
- Socialstyrelsen (2008) Ändringar i regler om skydd eller stöd för barn och unga inom den sociala barn- och ungdomsvården m.m, Socialstyrelsens *officiella hemsida* <<http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/B908504B-A6B5-4836-8B4E-831BE494183E/10119/200815.pdf>> (2008-04-25)
- Socialstyrelsens författningssamling (1997:15) Vårdens upphörande, Socialstyrelsens *Officiella hemsida* http://www.sos.se/sosfs/1997_15/13sosf15.htm (2008-04-25)

Socialtjänstlag (2001:453)

SOU 2004:122 *Socialtjänstens arbete med barn och ungdomar som begår brott*. Stockholm:
Justitiedepartementet

Trost, J. *Kvalitativa intervjuer* (2005) Lund: Studentlitteratur.

Intervjuguide

1. Börja med att beskriva vilken utbildning du har?
2. Vilken yrkesbakgrund har Du?
3. Vad arbetar Du som idag?
4. Beskriv verksamheten du jobbar på?
5. Vilken roll har Du i ungdomens placering?
6. Vilka ungdomar blir placerade upplever Ni? (avvikande beteende teori - sämre socialisation och integrering in i samhället? Vilka problem har man haft?)
7. Vad betyder/är eftervård för Dig?
8. Använder Ni andra begrepp än eftervård?
9. I så fall, Varför?
10. Behövs/Varför behövs eftervård tror Ni?
11. Vilken betydelse har eftervård för ungdomen som varit tvångsplacerad tror Ni?
12. Är det bara en viss andel av ungdomarna som varit tvångsplacerade som behöver eftervård?
13. I så fall, Varför?
14. Vem har ansvaret över att en ungdom får den eftervård som han/hon har behov av?
15. Har kön eller etnicitet någon betydelse?
16. Vad gör Ni för att ungdomen skall få den eftervård som han/hon är i behov av?
17. Hur planerar man eftervård för en ungdom?
18. Upplever Ni att de ungdomar som är i behov av eftervård får eftervård efter en placering?
19. Om inte, Vad beror det på tror Ni?
20. Vilka är inblandade när en ungdom skall få eftervård? Tex. Familjen, andra anhöriga, myndigheter, verksamheter osv.
21. Upplever Ni att eftervården för ungdomar som varit tvångsplacerade på institution fungerar bra?

Introduktionsbrev.

080404

Hej .... Namnet på personen...

Jag läser till socionom, sjätte terminen på Socialhögskolan och skriver just nu min C-uppsats som handlar om eftervård för ungdomar som varit tvångsplacerade på institution. Syftet med undersökningen är att undersöka vad eftervård betyder, vilka restriktioner och förordningar det finns om eftervård, vad eftervård betyder för ungdomarna och hur Socialtjänsten och andra verksamheter arbetar med eftervård.

Jag vill gärna intervjua Dig som arbetar med ungdomar som varit placerade eller är placerade på institution eftersom att Du har en viktig roll i ungdomens placering. Dina kunskaper om eftervård kommer vara en viktig del i min studie.

Jag kommer att spela in intervjun och sedan skriva ut materialet för att få en så noggrann och exakt analys som möjligt. Verksamhetsföreträdare är inte i behov av samma skydd som klientgrupper men jag kommer ändå avidentifiera Dig i min uppsats.

Jag ser framemot att träffa dig den dag/månad klockan .. och ta del av dina kunskaper.

Tack på förhand.

mvh
Michaela Jobark Nienkerk